

A líra vándorlása

400 éve született Szenczi Molnár Albert, a zsoldárfordító-költő. Szencről indult el, hosszú-hosszú vándorútra. Tudásszomját csillapítandó, bejárta a korabeli Európa nevezetesebb egyetemi központjait. Ő maga felülvélné, honfitársai számára is a művelődés tisztá forrásvizét fakasztotta. Írt grammatikát — kora legjobb színvonalán, szövegkiadásokat gondozott — filológus-igényességgel, latin—magyar és magyar—latin dictionariumával pedig legkevesebb kétszáz évre meghatározta a magyar szótáriródomal fejlődését. Legjelentősebb, mindmáig ható műve azonban: teljes zsoldárfordítása.

A Dávid királynak tulajdonított 150 zsoldár az i. e. X—II. században keletkezett, s mint a népi áhitat és töredelem, az ellenséggyűlölet és szabadságvágy kifejezője, a reformáció idején vált ismét időszerűvé. 1562-ben jelent meg a Clément Marot és Théodore de Bèze fordításait tartalmazó genfi zsoldároskönyv, amely azután megszámlálhatatlanul sok francia és más nyelvű kiadás alapjául szolgált.

Szenczi Molnár Albertet is a genfi zsoldárok ihlették, közvetlen forrása azonban az Ambrosius Lobwasser-féle német tolmácsolás 1574. évi kiadása volt.

Az 1606-ban elkészült, és 1607-ben, Herbornban megjelent teljes magyar zsoldárfordítás előljáró beszédében Szenczi Molnár Albert öntudatosan vall szolgálattevő szándékáról: „nem kapoc ez világon gazdagito tudományokon — írja —, hanem olyakat kívánoc, mellyekkel leg többekne használhassac az mi nyomorgo hazánkban.“ Honfitársainak kívánt használni tehát a zsoldároskönyv magyarításával — de egyben közösségi érvényű — mondanivalóra ismert. Az istennel perlekedő, az ellenség megaláztatásáért könyörgő strófák az ő hányatott, küzdelmes életéről is szólnak. A gazdag természet, baromcsordákért hálát adó sorok gyermekkori, mezővárosi emlékeit idézik. Az üde természeti képekben pedig a sok utat bejárt vándor gyönyörködhetett.

A magyar műfordítás-irodalom történetében Szenczi Molnár Albert elsőként alakított ki modern fordítói elveket. Előljáró beszédében felemlegeti, „minemő nagy munkával kellet“ „ez hoszszu Magyar igeket, az Franciai apro igékből állo versekre“ formálnia; mert — amint megjegyzi — „egy syllabával sem“ tehetett többet hozzá, „sem az sensustul nem kellet“ „eltávoznia“. Nem „az verseknek ékesgétésére“ törekedett, hanem sokkal inkább „az fundamentombéli igaz értelemne fordítására“; a „Franciai rhythmusoc“ példája azonban mindvégig szeme előtt lebegett, s a históriás énekek „vala-vala“ rímelését nevenségesnek ítélve, gondot fordított „az versce szép eggyező“ voltára is.

A 150 zsoldár 9370 sorát nem kevesebb, mint 130 „külömböző notákra“ fordította. Rím- és strófaekleplei a lehető legváltozatosabbak. Sorai — az énekritmus szorítójában — pontosan követik az eredeti szótagszámot, belső ritmusuk azonban ingadozó. A túlnyomórészt jambusi és kis részben trocheusi fogantatású zsoldárokból Szenczi Molnár Albert keveri az ún. ambrosziánus, a jambusi és a magyaros, illetve a trocheusi és a magyaros sorfajokat. Mi több: a magyaros versre könnyen átváltható trocheusi sorokat is nemegyszer átjambizálja. Zsoldárainak ritmusa tehát sajátosan lebegő ritmus, s mint ilyen: a modern jambusvers ritmusának előfutára.

A személyes fűtöttségű, közösségi mondanivaló, a keresetlen fogalmazás és nem utolsósorban a fejlett költői-fordítói technika folytán Szenczi Molnár Albert zsoldárai hamar népszerűvé váltak, jótékonyan befolyásolva a magyar költői gyakorlat alakulását. Sőt — kéziratos gyűjteményekben fennmaradt fordítások közvetítő forrásaként — a román verselés történetében is valamelyes (bár sokkal szerényebb) szerepet játszottak. Bizonyágképpen állítsuk egymás mellé a LXV. zsoldár utolsó három szakaszát — Szenczi Molnár Albert és az 1660 körüli kéziratos gyűjtemény¹ névtelenjének fordításában:

*Az te kutaidbol az vizec
Soha el nem fogynac,
Hogy az szép földi veteményec
Szaporodhassanac.
Az barázdákat megitatod
Az szánto földeken,
Az vetést szép essővel áldod,
Hogy bőven teremjen.*

*Den fentenile tale apa
Nusze maj szferseste
Kum pre pement szemenetura
Sze sze emmulczaszke
Brazdele le adepj pre pement
De biu aretoare
Szemenatul ku ploj aldujest
Kum jel sze rodaszke.*

Megkoronázod az esztendő
Nagy soc javaiddal,
Lábad nyoma kövérséget
Czöpöget nagy serral².
Lako helyei az pusztáknac
Folynac kövérséggel,
Hegyec es halmoc vigadoznac
Nagy böv termésseckel.

Az szép sic mezöc ékesednc
Soc barom czordákkal,
Villagnac az szép szánto földc
Sürö gabonákkal.
Az hegy oldalac, mezö földc
Szép buza nevéssel
Orvendeznc, és énekelnc
Nagy gyönyörüséggel.

Coronést Anul forte bine
Ku mult bine al teu
Urmecz picsoarelor greszime
Pike ka si ku szeu
Locul a pusztenetecilor
Cure cu greszime
Rodul frumosz a dalurilor
Bukuresze bine.

Kempurile sze emfremszadze
Cu csordá boiler
Luceszck pementur aretoare
Cu fire hranelor
A dalurilor dsok cosztele
Cu greu drag creszketor
Bukuresze si frumosz kente
En mare voje a lor.³

340 évvel ezelőtt, Kolozsvárt ért véget Szcenci Molnár Albert vándorútja. A zsoltárában felcsendülő líra azonban nemzedékről nemzedékre folytatja vándorlását.

MÓZES HUBA—MIHAI GHERMAN

JEGYZETEK

1 Akadémiai Könyvtár, Kolozsvár — Ms. ref. 1813.

2 Olvasd: zsírral.

3 A román szövegnek a mai ejtés-, illetve írásmódhoz közelített olvasata:

„Din fintînile tale apa / Nu se mai sfîrşeşte / Cum pre pămînt semănătura / Să se înmulţească / Brazdele le adăpi pre pămînt / De biu arătoare / Semănatul cu ploi alduieşt(i) / Cum el să rodească. // Coronest(i) anul foarte bine / Cu mult bine al tău / Urmă-ţ(i) picioarelor grăşime / Pică ca şi cu seu / Locul a pustenetăţilor / Cură cu grăşime / Rodul frumos a dealurilor / Bucură-se bine. // Cîmpurile se înfrîmsadză / Cu ciorda boiler / Lucesc pămîntur(i) arătoare / Cu firea hranelor / A dealurilor joc coastele / Cu grîu drag crescător / Bucură-se şi frumos cîntă / În mare voie-a lor.“ — Néhány szómagyarázat: biu — 'bő, gazdag'; pustenetăţilor — pustietăţilor; infrîmsadză — infrumuseţeză; joc — joc.

A konstrukció megfordítása

Radu Florian új kötetével* nálunk is megszületett az a könyv, amely frontálisan érinti a marxizmus legégetőbb problémáit.

A marxista filozófia rekonstrukciója a szó közvetlen jelentésén túl egy második, eredendően konstruktív mozzanatot is tartalmaz: az így helyreállított elmélet végiggondolásának, pontosabban

továbbgondolásának, önmagában való elmélyülésének mozzanatát. E két mozzanat szétválasztása csak elvontan lehetséges, és csupán arra szolgál, hogy a rekonstrukciós kísérletek kifejtésének logikai sorrendjét szemléltesse. Így az első, inkább kritikai mozzanatnak a klasszikus művek — Althusser óta oly sokat emlegetett — újraolvasása, az egyes szövegek eredeti értelmének kritikai helyreállítása felel meg. A második konstruktív mozzanatnak pedig a szövegek-

* Radu Florian: *Reflexii asupra filozofiei marxiste*. Editura politică. Bucureşti, 1974.